

דבר ה' זה הקץ

הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא - ראש ישיבת "מרכז הרב"

הלכות ישועה הרי הן הלכות ככל הלכותיה של תורה. צריך לדעת, שכל ענייני הגאולה - ענייני ראשית הגאולה ודרכי הגאולה - הרי הם חלק מהלכותיה של תורה. כל ענייני ישועות ישראל, הרי זה מקצוע מיוחד של תורה, היונק ממקורותיה של תורה.

לגבי דוד המלך אומר המדרש (שוחר טוב תהלים פרק א, אות ת, והובאו דבריו בילקוט שמעוני לתהלים רמזים תריג, תרעח), שהוא ביקש על ספר תהלים: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך" (תהלים יט, טו) - שיעשו לדורות, ויוחקו לדורות, ואל יהו קורין בהם כקורין בספרי מירס, אלא יהיו קורין בהם והוגין בהם ונוטלין עליהן שכר כנגעים ואהלות". ספר תהלים כלול בין כתבי הקודש, ונכתב ברוח הקודש, אך דוד לא הסתפק בכך שספר תהלים ישמש כספר תפילה בלבד, אלא הוא ביקש שספר תהלים יהיה כהלכות נגעים ואהלות, ויש צורך להבין מהי כוונתו בדבריו?

כיצד יכול ספר תהלים, שהוא ספר תפילה, להיות כהלכות נגעים ואהלות? אלא כוונת הדברים היא, שדוד המלך ביקש, שספר תהלים ישמש כספר הלכות לתפילה. דוד המלך ביקש, שכל מה שנכתב במזמורי תהלים, יהיה רק תפילות של מי שנמצא במצוקה וזקוק לעזרה, ועל כן הוא מתפלל, אלא שאלו תהינה הלכות של תפילה, הלכות ממש.

דוד המלך רצה שילמדו את כל המזמורים הללו כהלכות נגעים ואהלות. לא מפני שאדם זקוק לתפילה, אלא מפני שזהו לימוד תורה.

כל ק"נ מזמורי תהלים אינם תפילות גרידא. אלו הן הלכות של תפילה, וכך יש ללומדם. חייבים ללמוד את המזמורים הללו כפי שלומדים את שאר הלכותיה של תורה. ואם במזמור שלנו נאמר: "מי חכם וישמר אלה, ויתבוננו חסדי ה'" (תהלים קז, מג), הרי זו הלכה. רק חכם יכול לשמור את חסדי ה' ולגרום להתבוננות בהם, ולא שום אדם אחר.

אלו הם עניינים של אמונה, ואמונה היא חלק של תורה, ועל מגת להורות בה, יש צורך בחכם. בהוראות כאלו, בענייני אמונה, יש צורך בכל התנאים של הוראת דין פשוטה, והרבה יותר מכך, ועל כן יש צורך בחכם.

מי שאינו יודע הלכותיה של תורה מזרעים עד עוקצין אינו יכול להעיז להביע את דעתו בהלכות חסדי ה'. אורחות חיים של תורה צריך ללמוד ממי שהגיע להוראה. אלו הן הלכות, ועל כן הן שייכות לאלו שעוסקים בשפיר ושלייה. אלו שעוסקים בכל שאר מקצועות התורה, ופוסקים בהם את פסקיהם, הם המוסמכים לעסוק גם בפסיקת ההלכה לגבי חסדי ה'.

חסדי ה' זוהי סוגיא שצריך ללמוד אותה, כפי שלומדים את שאר חלקי התורה, ועל מנת להבין אותה, יש צורך בחכם.

צריך להבין שאלו הם חסדי ה', לשמור על אמונה זו, ולהעביר אותה לאחרים, ולשם כך יש צורך בחכם.

כל אלו הם לימודי אמונה. כל העניין של ציפייה לישועה הוא רק אמונה, ובלמוד אמונה צריך: "מי חכם וישמר אלה".

כל ישועה זקוקה ללימוד, ככל שאר חלקי התורה, וצריך חסדי ה' כדי לזכות בכך. מי שאין לו חסד, אינו רואה דבר, וחושב שכביכול לא אירע דבר. כדי להכיר שאלו הם חסדי ה', צריך סייעתא דשמיא, וצריך הכשרה לכך, ולכן יש צורך בחכם.

צריך להיות חזקים בלימוד אמונה, על מנת לראות שיש כאן מעשה ה'. זוהי תורת הישועה, וכשם שבכל התורה יש צורך ברב ותלמידו, כך גם לגבי תורת הישועה. לכל תשועה צריך חכם שילמד אותה. תמיד יש קושיות שחייבים לפרש אותן, ובלא חכם יש חשש לנפילות. בכל ישועה יש בעיות ויש קושיות, וצריך ללמוד זאת. אלו הם עניינים של אמונה, ובלי שיהיה חכם שיסביר זאת – גם אם יראו את הישועה, לא יוכלו לתפוס זאת. גם במזמור הזה יש לכאורה קושיות, אך צריך לדעת שכך היא דרך ה'. צריך להבין, שכל המהלך הוא ישועת ה'. אלא שישועת ה' צריכה לימוד, ולשם כך יש צורך בחכם שיבין זאת. צריך ללמוד זאת בחכמה, ובהתחזקות של אמונה, כדי לראות שיש כאן מעשה ה'. זהו: "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'". מכל נס ומכל ישועה שמתרחשת, צריך האדם להתבונן בחסדי ה', וללמד זאת לאחרים.

בכל נס שריבוננו של עולם עושה לנו, צריך להתבונן. יש כאן נס, ועלינו ללמוד ממנו משהו. זהו לימוד אמונה. מתורת הישועה הזאת ניתן לקבל אמונה שלמה, ועל האמונה הזאת צריך לשמור.

האדם צריך לשמור את חסדי ה' בלבו, בכל רגע, ולהרגיש כאילו הם התחדשו ברגע זה. זהו "וישמר אלה". צריך לשמור זאת כאילו זה התרחש עכשיו. יש צורך בשמירה, בהתבוננות ובלמוד, שאם לא כן מגיעים ל"תוהו לא דרך".

זוהי תורה, וללומדה אנו צריכים. אמונה אינה עבודה של פה, אלא עבודה של לימוד, ויש להעמיק בה כבשאר חלקיה של תורה.

ה'אור החיים' כותב על הפסוק "ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה" (שמות ו, ט) – "כי לצד שלא היו בני תורה, לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח, כי התורה מרחבת לבו

של אדם". קוצר הרוח והשטחיות נובעים מהעדר לימוד תורה, ולעומת זאת התורה גורמת לעומק של הבנה. זוהי תכליתם של ישראל: "עם זו יצרתי תהילתי יספרו" (ישעיה מג, כא), שכן לתהילת ה' יש שני מובנים:

המובן הפשוט הוא, שעם ישראל מצווה לספר בשבחו של ריבונו של עולם ובתהילתו, אולם מעבר להבנה זו, אומרת הגמרא במגילה (יח, עא) על סמך הפסוק המובא בתחילת הפרק הקודם: "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו" (תהלים קו, ב), שתהילת ה' היא התורה, והחיוב הוא להשמיע את תורתו של הקב"ה.

לימוד התורה, שהיא שם ה' – זהו שבחו ותהילתו של ריבונו של עולם. וזהו גם תכליתו של קיבוץ הגלויות, שעליו מדובר בסיומו של הפרק: "הושיענו ה' אלוקינו, וקבצנו מן הגויים, להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך" (שם, מז) – התכלית היא תורת כלל ישראל בארץ ישראל: תורת הישועה, תורת הגאולה, תורת הקץ.

הגמרא בשבת (קלח, ע"ב) אומרת: "הנה ימים באים נאם ה' אלהים, והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'", וכתיב: ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח, ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו – דבר ה' זו הלכה, דבר ה' זה הקץ, דבר ה' זו נבואה" וכו'.

הגמרא מחדשת, שיש כמה סוגים של "דבר ה'", ומלבד דבר ה' של הלכה, ודבר ה' של נבואה, יש דבר ה' מיוחד של קץ.

יש חטיבה מיוחדת: דבר ה' של קץ. קץ זהו דבר מיוחד. זוהי חטיבה מיוחדת לעצמה, ולא כל מי שיודע הלכה, ולא כל מי שיודע נבואה, יודע גם את דבר ה' של הקץ. זוהי חטיבה מיוחדת, הבנה מיוחדת, ואורחות לימוד מיוחדים של הקץ. זהו לימוד מיוחד של אמונה בישועת ה'.

רש"י שם כותב: "זו הלכה" – כדכתיב 'להגיד לכם את דבר ה', דהיינו תורה; 'זו נבואה' – כדכתיב: 'דבר ה' אשר היה אל הושע' וגו'; 'זה הקץ' – לא ידענא מהיכא". רש"י כותב, שאין הוא יודע מה המקור לכך, שיש חטיבה מיוחדת של דבר ה' של הקץ. רש"י תמה, מניין שיש דבר ה' מיוחד של קץ? לכאורה דבר ה' זהו דבר ה', ואין זה מובן מהו המקור לכך שיש חטיבה מיוחדת של דבר ה', שאינה הלכה ואינה נבואה, אלא עוסקת בקץ.

יש צורך להבין מהו אכן מקור דברי הגמרא שיש דבר ה' מיוחד של הקץ. ונראה לומר, שמקור הדברים הוא בהפטרות פרשת "בהר". הפטרת "בהר" לקוחה מספר ירמיה (פרק לב), ובה מתוארת פרשה קשה ומיוחדת של קניית שדהו של חנמאל בן שלום על ידי ירמיה, בפתחתה היא: "ויאמר ירמיהו, היה דבר ה' אלי לאמר" (שם, ו). זוהי פרשה קשה של 'דבר ה'" שנאמרה לירמיהו בענייני ישועת ה'.

תחילת הפרשה: "ויאמר ירמיהו, היה דבר ה' אלי לאמר, הנה חנמאל בן שלם דרך בא אליך לאמר, קנה לך את שדי אשר בענתות, כי לך משפט הגאלה לקנות, ויבא אלי חנמאל

בן דדי כדבר ה' אל חצר המטרה, ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאלה, קנה לך, ואדע כי דבר ה' הוא" (שם, ו-ח). וכתב שם בעל 'מצודת דוד': 'ואדע' – רצה לומר השכלתי בדעתי אשר דבר ה' הוא לקנותה באמת, ולכן הודיע לי הדבר".

ה'מצודות' מתקשה, מהי כוונת ירמיהו באומרו "ואדע כי דבר ה' הוא"? הרי בתחילה כבר נאמר "היה דבר ה' אלי לאמר", ואם כן הוא ידע שזהו דבר ה'. ומשום כך הוא מבאר, שכוונת הדברים היא, שהוא הגיע בשכלו להכרה, שיש דבר ה' לקנות את השדה. אולם לכאורה דבריו תמוהים, שכן אם הוא הגיע לכך בשכלו, שוב אין זו נבואה.

אלא על כורחנו אנו צריכים לומר, שלעניין הקץ יש דבר ה' מיוחד. ירמיה הנביא אומר שם: "כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל, עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת" (שם, טו), והוא מדבר על הקץ, לאחר החורבן. כל נבואתו היא על הקץ לאחר החורבן, ומשום כך זוהי חטיבה מיוחדת של דבר ה'.

ומכאן המקור לדברי הגמרא בשבת, שבנוסף לדבר ה' של הלכה, ולדבר ה' של נבואה, יש חטיבה מיוחדת: "דבר ה' – זה הקץ".

מוסיף ירמיהו הנביא שם ואומר: "ואתפלל אל ה' אחרי תתי את ספר המקנה אל ברוך בן נריה לאמר, אהה ה' אלהים, הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרעך הנטויה, לא יפלא ממך כל דבר... הנה הסללות באו העיר ללכדה, והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר, ואשר דברת היה והנך ראה, ואתה אמרת אלי ה' אלהים קנה לך השדה בכסף והעד עדים, והעיר נתנה ביד הכשדים. ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמר, הנה אני ה' אלהי כל בשר, הממני יפלא כל דבר" (שם, טז-כז).

ירמיהו הנביא מתפלל תפילה ארוכה, ולאחר הפתיחה בתיאור גדולתו של הקב"ה, הוא מתווכח במשך פסוקים רבים עם ריבונו של עולם, לגבי הציווי לקנות את השדה מאת חנמאל בן שלום, בשעה שהכשדים עומדים לכבוש את העיר, וישראל עומדים להיכנע, והכל נמצא במפולת ונחרב. והסיום הוא בדברי הקב"ה: "הממני יפלא כל דבר". בכך מסתיימת ההפטרה. זהו סיום קשה. ירמיהו הנביא תמה על דרכיו של הקב"ה והנהגתו, עד שהקב"ה עונה לו "הממני יפלא כל דבר".

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק י, הלכה ג) כותב: "הא למדת, שאין הנביא עומד לנו אלא להודיענו דברים העתידים להיות בעולם, משובע ורעב, מלחמה ושלוה, וכיוצא בהן, ואפילו צרכי יחיד מודיע לו, כשואל שאבדה לו אבדה והלך לנביא להודיעו מקומה" וכו'. לנביא יש כוח מיוחד של מחזה, והוא צופה מסוף העולם ועד סופו, ויודע הכל, וכפי שאומרת הגמרא ביומא (ע"ה, ע"א), "שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין". ולכאורה אין זה מובן, כיצד הגיע ירמיהו הנביא לתהיות כאלו, עד שהוצרך ריבונו של עולם לומר לו: "הממני יפלא כל דבר". אלא הסבר הדבר הוא, שמדובר כאן בסוג מיוחד של דבר ה', הנוגע לענייני הקץ.

בדרך כלל אומנם רואה הנביא מסוף העולם ועד סופו, ומבין את הדברים כולם, אך כאן מדובר בענייני הקץ, וזוהי חטיבה מיוחדת של דבר ה'. זה היה מחזה הנוגע לקץ, שכך צריך להיות לפני סופה של ירושלים בחורבן הראשון, ועל כן ירמיהו הנביא לא הבין אותו. הוא התחנן להבין את הקץ, אך תשובתו של הקב"ה היתה: "הממני יפלא כל דבר". תשובתו של הקב"ה היא, שבנבואה רגילה יש אמנם לנביא רשות לראות את התהליך כולו, אך לא בנבואה הנוגעת לקץ.

לנבואה הנוגעת לקץ יש צורך בראייה מיוחדת ובהבנה מיוחדת.
(מתוך דברים ליום העצמאות שנאמרו בהיכל ישיבת מרכז הרב. נרשם ע"י הרב בנימין רקובר)